

19. **Економіка** довкілля і природних ресурсів. Навчальні програми магістерського курсу підготовки економістів-екологів/ Пад ред. Максимів Л.І., Загвойської Л.Д., Матвеева М.Е. – Львів: Афіша, 2002. – 168 с.
20. **Балацкий О.Ф.** Экономика чистого воздуха. – К.: Наук. думка, 1979. – 296 с.
21. **Тупиця Ю.Ю.** Экономическая экология как новое научное направление// Реферативная информация о законченных научно-исследовательских работах в вузах Украинской ССР, выпуск 8. – К.: 1976. – с.
22. **Неверов А.В.** Экономика природопользования: Учеб. пособие для вузов. – Минск: Высшая школа, 1990. – 216 с.
23. **Мельник Л.Г.** Екологічна економіка. – Суми: Університетська книга, 2003. – 346 с.
24. **Перелет Р.** Экономика и окружающая среда. Англо-русский словарь-справочник/ Научный редактор проф. Анил Маркандиа. – Гарвардский институт международного развития, 1996. – 99 с.
25. **Хуан Мартінес-Алієр.** Екологічна економіка, 1987.
26. **Costanza R.** Ecological Economias: The Science and Management of Sustainability. Columbia University Press, New York. – 435 p.
27. **Экологическая** экономика: перспективы применения экономических инструментов в области охраны окружающей среды в Германии, России и Украине. Часть 2. – М.: Сельхозгиз, 1994. – с.
28. **Экологическая** экономия. – М.: Евразия, 1994.
29. **Экономические** основы экологии: Учебник/ В.В. Глухов, Т.В. Лисочкина, Т.П. Некрасова. – СПб.: Специальная литература, 1995.
30. **Туниця Ю.** Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми. Частина перша. – Львів: Вид. ц. ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 298 с.
31. **Герман Дейлі.** Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку/ переклад з англійської: Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
32. **Бачинський Г.О. та інші.** Основи соціоекології: Навч. посібник/ За ред. Г.О. Бачинського. – К.: Вища школа, 1995. – 238 с.
33. **Socio-economics.** Toward a New Synthesis/ Amitai Etzioni, Paul R. Lawrence. – N. – Y. – London: M.E. Sharpe, 1991. – 339 p.
34. **Злупко С.** Екогенологічні засади регіональної політики сталого розвитку в умовах глобалізації// Регіональна економіка, 2002, № 4. – с. 28-35.
35. **Злупко С.М.** Наука про взаємодію суспільства і природи// Вісник АН УРСР, 1987, № 5. – С. 70-75.
36. **Гарі Гарднер.** Прискорення переходу до сталого розвитку// Стан світу 2001. – К.: Інтелсфера, 2001. – С. 207-226.

УДК 330.15:504.06 *Проф. Л.С. Гринів, д-р екон. наук; аспір. О.В. Кривень – Львівський НУ ім. Івана Франка; ст. викл. В.М. Якобчук – УкрДЛТУ*

НОВІТНЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІСТІВ

Досліджено теоретико-методологічні проблеми формування екологічно збалансованої економіки. Визначено зміст основних категорій та тотожностей просторово-економічного аналізу екологічно збалансованого природокористування. Розглянуто теоретичні аспекти ноосферної моделі екологічно збалансованого розвитку та її функції в економіці.

Ключові слова: економічна теорія природного капіталу, функція негентропії природного і людського капіталу, ноосферна модель екологічно збалансованого розвитку економіки, функції екологічно збалансованої економіки, екологічна пропозиція екосоціосистеми.

Prof. L.S. Hryniv; doctorate O.V. Kryven – Lviv National University after Ivan Franko; senior teacher V.M. Jakobchuk – USUFWT

The modern ecological-economics forming Ukrainian Association Ecological-Economists

Theoretical-methodological problems of forming the ecologically sustainable economics have been researched. Analysis of domestic and foreign theories of ecologically sustainable development of economics was carried out. A content of the basic categories of space-economic analysis of sustainable nature utilization was determined. Theoretical aspects of a noospheric model of ecological sustainable development and its functions in economics were considered.

Keywords: Economics of Natural Capital, noospheric model of the ecologically sustainable development of economics, function of the ecological sustainability of economics, ecological consumption of ecosocio-system.

Сучасна еколого-економічна ситуація, що склалася у світі, вимагає деякої систематизації теоретичного надбання українських вчених та виявлення тенденцій розвитку вітчизняних наукових парадигм, які стосуються новітньої еколого-економічної теорії (ecological economics). Адже зрозуміло, що для успішного вирішення еколого-економічних проблем треба мати потужне теоретичне підґрунтя, яке б дало змогу синтезувати "інтереси" довкілля та економіки. Теоретична економіка мусить позбутись механістичної гносеології і сконцентрувати свою увагу на розвитку в просторі і часі.

Головним завданням у системі формування новітньої еколого-економічної теорії є моделювання якісно нової функції економіки – функції збереження природного капіталу. У цьому контексті Україна має певні наукові традиції і здобутки. Починаючи від С. Подолинського, який запропонував нові метрологічні підходи, що базувалися на законах фізики, і закінчуючи сучасними українськими вченими, які розвинули ноосферну ідею В. Вернадського та пропонують моделі нових просторово-економічних функцій збереження природного капіталу. Це дає змогу стверджувати, що в Україні сформовані потужні наукові школи еколого-економічної теорії, які можуть представляти нові концепції та парадигми світовій науці. Саме з метою наближення досягнень українських вчених – теоретиків екологічної економіки та досліджень світової науки потрібно, на нашу думку, створити Українську асоціацію еколого-економістів. Це дасть змогу органічно вписати вітчизняні парадигми у загальну канву сучасної теорії екологічної економіки.

Обравши за основу екологічно сталий (збалансований) шлях економічного розвитку та увійшовши в ХХІ століття з великим оптимізмом, світ опинився в шаленому вирі природних стихій, кризових екологічних явищ та процесів, кінця яким не видно. Ортодоксальна неокласична економічна теорія та неокейсіанство, що були взяті на озброєння для проведення еколого-економічних реформ, не знайшли сьогодні адекватних рішень для багатьох критичних проблем. Провал "політики компенсацій" обумовив суспільну потребу в розробці нових теоретичних парадигм екологічно збалансованої економіки в ХХІ столітті, які б більше, ніж у пануючому неокласичному каноні, опікувались макро- та мезоекономічним аналізом нерівноважних станів у довкілля та еко-

номії. Одним з новітніх напрямків таких наукових пошуків є застосування ендегенних теорій екологічно збалансованого розвитку економіки.

Чи існує сьогодні альтернатива цим моделям розвитку, які формують новий науковий напрям еколого-економічної теорії? Специфіка важкого еколого-економічного стану планети не залишає для нас вибору щодо інших сценаріїв. Тим паче, що екологічна політика західних країн дедалі частіше супроводжується експортом забруднення від свого виробництва до решти країн світу. Згортаючи свої екологічно шкідливі виробництва у себе та переводячи їх у "бананові республіки", вони експортують до них нові захворювання та соціальні проблеми. Водночас глобалізаційні процеси, які диктуються тими ж країнами "золотого мільярду", побудовані лише на економічному інтересі, ігноруючи просторово-екологічні інтереси планети. Між тим, треба нарешті усвідомити, що є обмежені можливості простору довкілля, які залежать від ресурсопотоків, сформованих у біосфері.

Пригнічення і витіснення екосфери техносферою наближається до точки незворотності. Тому природомісткість економіки мусить знижуватись не лише в часових координатах, але і в просторових. Забезпечення економіки природними ресурсами тривалий час не сприймалось як залежність від природничих законів. Водночас із законів фізики впливає, що кількість оцінки всіх процесів у живих системах мають енергетичний вираз.

Таким чином, необхідно заповнити ті "білі плями" теоретичної економіки, які пов'язані з визначенням екологічно доцільного масштабу господарювання в межах просторових природно-господарських систем. Врахування регламентуючих чинників, які б враховували регенеративну здатність наземних екологічних систем, дасть змогу запобігти їх подальшому перевантаженню. Особливо актуальним питанням в цьому контексті є визначення екологічних норм допустимого обсягу видобутку ресурсів природного капіталу в межах локального простору.

Тим паче, як свідчать розрахунки і прогнози, виконані в багатьох країнах світу, потреба в мінеральній сировині та її продуктах, має тенденцію до подальшого збільшення. За розрахунками Світового банку реконструкції та розвитку, сумарний світовий видобуток на майбутні 20 років у 1,2-2 рази перевищить двадцятирічний період кінця ХХ ст., а видобуток природного газу, бокситів, нікелю, молибдену та інших корисних копалин перевищить сумарний видобуток їх з надр Землі за весь період ХХ ст. [1].

Техносфера та економіка розрослись на основі істотного розширення експлуатації ресурсів надр землі. Водночас найважливіші потреби людини – харчі, кисень, одяг та житло-задовольняються в основному продуктами живої природи.

Живі організми створюють та формують родючість землі. Нафта, газ, вугілля – також продукти живих організмів, що існували в геологічному минулому Землі. Таким чином, багато галузей економіки перебувають у функціональній залежності від природних ресурсів, що сформувались у період первинних біогеохімічних процесів у біосфері (табл. 1).

Табл. 1. Сировинна залежність галузей економіки від сучасних (А) та пов'язаних з геологічним минулим (Б) екологічних процесів і ресурсів біосфери (%) [3]

Галузі економіки	Група А	Група Б
Тваринництво	100	-
Риболовство	100	-
Мікробіологічна та харчова промисловість	100	-
Лісопереробна і паперова промисловість	100	-
Нафтопереробна промисловість	-	100
Енергетика	20	80
Землеробство	80	20

Враховуючи значення першочергового задоволення потреб життєзабезпечення людини, функція економіки не може зводитись лише до виробництва економічних благ. Адже у взаємовідносини суспільства і техносфери з їх природним оточенням залучено всі сфери економіки -виробництво, розподіл, споживання і обмін. Тому фактично вся макроекономіка включена в макроекологію. Їх незалежність є все більше ілюзорною.

Треба нарешті усвідомити, що головним фактором, що об'єднує проблеми макроекономіки і макроекології, є природний капітал.

Природний капітал відіграє визначальну роль в економіці кожної держави. Будучи змінною у виробничій функції економіки, цей капітал є вагомим фактором виробництва. Однак, поряд з виконанням суто виробничої функції для економіки, природний капітал бере участь в обмінних механізмах енергією та речовиною, відіграючи чітку функцію в локальних біогеоценозах. Отже, можна сказати, що природний капітал не лише формує підґрунтя для здійснення економічних процесів, але і попиту "біофізичного" споживача, тобто кожного локального біогеоценозу.

Глобальні зміни клімату, що відбуваються зараз, є наслідком не лише збільшення викидів в атмосферу двоокису вуглецю та інших газів, але в першу чергу – надмірного тиску на наземні екосистеми. У результаті вичерпуються їхні ресурси, що порушує механізм обмінних процесів, а, отже, стійкість біосфери. Втрати біорізномаяття стають незворотними, а це означає, що тенденції зниження стійкості існування екосистем мають прогресуючий характер.

Для того, щоб запобігти подальшому руйнуванню екосистем, виникла потреба у теоретичному моделюванні функцій та визначенні норм збереження і споживання природного капіталу, що є просторово-економічними за своєю суттю і залежать від біофізичних параметрів стійкості природи. Продуктивність природного капіталу залежить від рівня збереження біомаси в наземних екосистемах. Тому економічна теорія природного капіталу мусить опиратись на вчення В. Вернадського.

Сьогодні є всі підстави вважати, що первинна парадигма збалансованого (сталого) розвитку була обґрунтована саме у працях В. Вернадського. Тому новітній прояв ноосферних тенденцій – це результат усвідомленої необхідності. Нові евристичні підходи до дослідження питань екологічно збалансованого природокористування повинні базуватись на синтезі природничих та економічних законів, що дасть змогу вдосконалити механізми оцінювання функцій природного капіталу з позицій збереження цілісних екосистем.

Некоректна оцінка ресурсів природного капіталу давала довготривалу можливість багатьом країнам світу за рахунок його значної експлуатації досягати високої норми окупності доповнюючого його рукотворного капіталу. Це призвело до істотного виснаження природного капіталу. Однак зараз необхідно зробити належні висновки з помилкової економічної політики природокористування і в процесі господарського життя, настроюватись на зниження норми окупності рукотворного капіталу, які мають бути еквівалентними, на нашу думку, до біофізичних норм існування природного капіталу.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Відсутність ефективного механізму реалізації Концепції сталого розвитку зумовлена, перш за все, неадекватним трактуванням теоретичною економікою категорії "природний капітал" та його просторово-біофізичних функцій у довіклі.
2. Сутність екологічної збалансованості економіки полягає в одночасному забезпеченні стійкого відтворення факторів виробничої функції економіки і факторів збереження процесів обміну в біосфері.
3. Ноосферний підхід до формування ЕЗЕ розглядає її в соціоекологічній площині, тобто тісно пов'язаною з потоками енергії, речовини, інформації, що надходять з довкілля. Цей новий підхід дав змогу об'єднати предмет макроекономічних досліджень з просторово-економічним моделюванням функцій споживання природного капіталу, що сприятиме досягненню не лише економічного, а й екологічного добробуту в довготерміновій перспективі.

Література

1. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. – Львів: ЛНУ, 2001. – 240 с.
 2. Дейлі Т. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 295 с.
 3. Мельник Л.Т. Фундаментальные основы развития. – Сумы: Университетская книга, 2003.
-

УДК 330.342.911:330.151 Доц. Я.В. Кульчицький, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИОКРЕМЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Досліджуються методологічні передумови виокремлення соціально-екологічних відносин у системі суспільних відносин. Обґрунтовано думку про необхідність на порозі ХХІ ст. утвердження теоретичної дефініції "соціально-екологічні суспільні відносини", що зумовить відповідні зміни на практиці.

Ключові слова: еколого-економічна система, екологічна свідомість, екологічна культура, соціально-екологічні суспільні відносини.